

Zobrazení laténské architektury v české literatuře

Článek sleduje vývoj představ o keltské architektuře v naší literatuře, přičemž se zaměřuje chronologicky na období přibližně od počátků badatelského zájmu v 19. století až po přelom 20. a 21. století. Ve starší etapě bádání (asi do 90. let 20. století) se příspěvek snaží postihnout co nejvíce publikací, v posledních desetiletích pak již jen dílem, neboť se nabídka rekonstrukcí v rozmanité odborné literatuře rozbíhá do velké šíře, přičemž i výběr je dostatečně ilustrativní.

■ Milan SLEZÁK

Zájem o Kelty a keltskou kulturu byl poměrně raný, napájený podněty z antických písemných památek, které se těšily velké pozornosti od počátku evropského novověku. Od té doby se prohlubovalo povědomí o historických Keltech a postupně byla více či méně úspěšně nalézána jejich stopa v různých koutech Evropy. Postupem času se Keltové stali fenoménem, který spojoval snažení romantiků i raných archeologů z různých evropských zemí. Byl to jen počátek dlouhé tradice: periodicky se objevující a čas od času intenzivnější „keltománie“ trvá dodnes.

Slepá ulička megalitů

Keltskou stopu v evropském kontextu zpočátku nesly nálezy a průzkumy megalitických památek – což se vepsalo také do jejich pojmenování: všechny ty cromlechy, menhiry, dolmeny jsou označeny galsky, resp. bretonsky, jako odraz domněnky, že tyto památky postavili slavní a poněkud mytičtí Keltové (Sklenář 1977, 112–113). Pozdější bádání učinilo megalitické stavby a konstrukce mnohem staršími, než byla mladší doba železná, ve které se naplno rozvíjela keltská kultura, pojmenování však již zůstalo. Nicméně tato odbočka nás

v našem záměru nijak neposouvá, neboť megalitické památky u nás v podstatě neexistují a nikdy nebyly velkým tématem české archeologie, nebyly tedy ani nijak často zobrazovány a tematizovány, byť povědomí o nich se zejména po polovině 19. století trochu zvyšovalo (Wocel 1859, 297–300; Sklenář 1977, 113). Jmenovat lze snad jen občasné zachycení několika domnělých menhirů (např. „zkamenělý pastýř“ či „zkamenělý muž“ u Klobuk na Slánsku nebo „zkamenělý mnich“ u Drahomyšle, dnes již zničený). Keltská atribuce je u těchto případů spíše popírána a také vůbec jejich pravěký původ není jistý (Sklenář 1977, 114–116; ostatně již Jan Erazim Wocel přisouzení všech megalitů v Evropě a případných takových památek u nás Keltům zpochybňoval, srv. Wocel 1859, 300).

Keltská hradiště?

Keltové měli v českém prostředí poněkud nesnadnou pozici, neboť se v průběhu první poloviny 19. století nacházeli ve stínu slovansko-germánského soupeření o nacionálně správný a jediný možný výklad historie i prehistorie. Postupně však od poloviny 19. století přibývá přisouzení archeologických nálezů nových či starších právě Keltům a J. E. Wocel nebo později Josef Ladislav Pič i jiní badatelé ve svých dílech rozkrývají bohatou keltskou kulturu (Wocel 1859, 300; 1868; Pič 1902). Povědomí o jejich kultuře a významu tím na našem území narůstá; a rozšiřuje se nejen v odborných, ale i laických kruzích obraz dávných keltských obyvatel s vyspělou civilizací. Velkým impulsem byly objevy na opidu Stradonice, kde se v poslední třetině 19. století kopalo z malé části profesionálně, ale především amatérsky; v rámci jakési „zlaté horečky“, která vypukla po nálezů mincí v srpnu roku 1877, bylo z areálu hradiště vytěženo množství předmětů (Pič 1903, 2; Sklenář 1974, 226–242). Zájem se v té době z odborného hlediska – ostatně jako u dalších pravěkých či raně středověkých kultur

a období – soustředil často hlavně na artefakty: zbraně, nástroje, šperky, hlavně nálezy z hrobů či depotů. Tak se keltská kultura stává součástí stále propracovanější chronologicko-kulturní systematiky našeho pravěku. Zájem o architekturu je však ještě na konci 19. století poměrně okrajový. Do té doby se maximálně objevily v *Památkách archaeologických* náčrty půdorysů hradišť, z nichž některá byla keltská nebo se předpokládalo, že by keltská mohla být: řadu hradišť považuje za keltská Jan Erazim Wocel a přináší jejich plány, nicméně se jedná o hradiště většinou staršího původu nebo naopak raně středověká (Wocel 1865). Asi nejvýznamnějším z těchto hradišť je Česov (Česovské valy), kde dodnes panují dohady o původu valů a předpokládá se opakované využití polohy od mladší doby bronzové přes dobu halštatskou i laténskou až po středověk (Wocel 1865, 261; Čtverák et al. 2003, 59–61). Za keltské bylo přijímáno původně také hradiště na vrchu Plešivec u obce Rejkovice (Beneš 1868, 429–430). Takové půdorysné náčrty i pečlivější plány hradišť bezesporu cosi o urbanisticko-architektonické povaze pravěkých (včetně keltských) sídlišť vypovídají, ale v pravém smyslu o zachycování skutečné architektury stále nejde – čtenář si má alespoň možnost uvědomit rozsah či složitost sídel, z obrázků však nevyčte ani náznakem konstrukční podobu valů-hradeb samotných, natož jakékoliv vnitřní sídelní zástavby, která v té době ve vyobrazení ještě absentuje.

Kontext archeologického poznání

Je možná vhodné upozornit na kontext vývoje samotné archeologické vědy, která v době, kdy se u nás Keltové těšili ne-li přímo vřelému zájmu, tedy alespoň pozornosti a systematickému zařazení mezi další pravěké etapy, zažívala velký vzestup a snahu o propracování svých postupů a ideových východisek na co nejrationálnější a přísně vědeckém, exaktním základě, což ale znamenalo

vedle prohlubování techniky výzkumu a zařazování přírodovědných systematických a metodologických postupů také rezignaci na rekonstrukční pokusy ve vztahu k architektuře či konstrukcím. Ostatně terénní výzkumné postupy z poslední třetiny 19. století ještě neumožňovaly připravit příliš důkladné podklady kvalifikované rekonstrukce (i tak ale chybějící pokusy v tomto směru ochuzovaly archeologickou diskusi o jeden podstatný aspekt).

Zájem o domy pravěkého (nebo raně středověkého) stáří v odborné architektuře nachází vizuální vyjádření až na počátku 20. století – jistou výjimkou (avšak docela podstatnou) je velká obliba nálezů nákolních osad u švýcarských jezer (jejich výzkum se rozbíhal od 50. let 19. století), které byly postupně klasifikovány především jako stavby z pozdní doby kamenné či z doby bronzové. Kulturně-chronologicky tedy k tématu keltské architektury tehdy ani dnes nemohou příliš říci, nicméně přinesly množství konstrukčních detailů (díky uchování dřev v anaerobním prostředí pobřežních bahnitých vrstev), které rozšířily obzory představivosti o pravěké architektuře, a dá se říci, že dodnes z této zdrojnice přímo či zprostředkovaně čerpáme (Slezák 2007). Zajímavé také je, že ani v beletrii, kde se jinak s vizualizacemi představ o pravěkých či raně středověkých stavbách setkáváme přece jen dříve (byť mnohdy v anachronickém nesouhlasu vyobrazené podoby a předpokládané doby života stavby), se keltská tematika neobjevuje, a tedy ani pokusy o vyobrazení keltských domů.

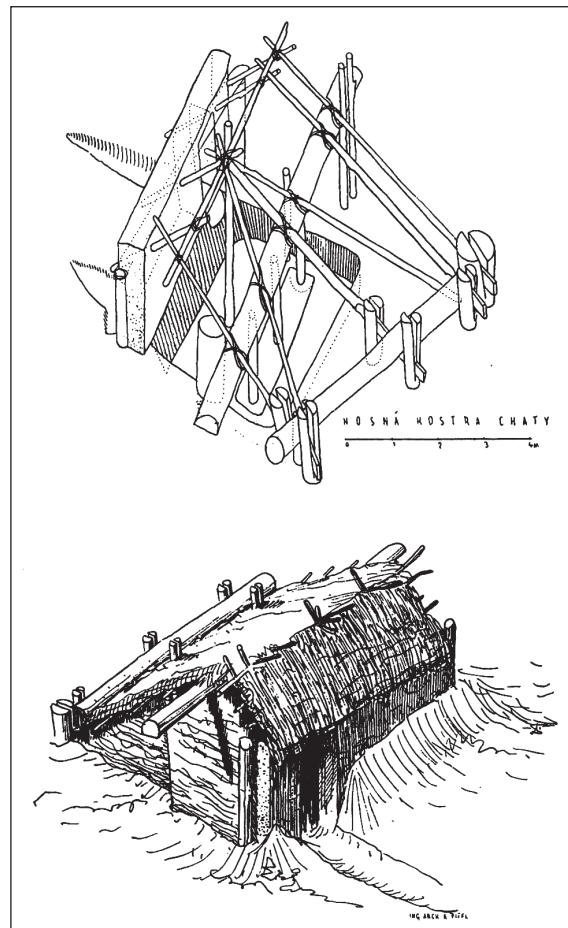
Půdorysy

Laténským domům se alespoň v půdorysném rozměru dostává pozornosti až od 20. let 20. století. Jednoduché črty půdorysu (domněle) laténské chaty se zachycenými řadami tkalcovských závaží nalézáme například v článku Jana Hellicha o laténských žárových hrobech (Hellich 1920, 104). Stranou nyní ponechme, že tyto nálezy z Opolan v poloze Na Horkách jsou diskutovány ohledně přesného chronologického zařazení (Waldhauser 2001, 374 – heslo Opolany 1; chata je nověji datována spíše do pozdní doby římské, srv. Droberjar 2008, 15), v roce 1920 však

byly prezentovány jako laténské. Řadu laténských půdorysů ovšem představil ve 20. a 30. letech ve svých článcích v *Památkách archeologických* Bedřich Dubský. Není nutné podat zde jejich úplný přehled, snad jen několik zástupců. Příkladem je náčrt laténských objektů z Třešovic; v popisce stojí, že se jedná o příbytkové jámy „stradonické“ (= pozdně laténské) osady (Dubský 1924a, 199). V jiném článku ve stejném čísle *Památek archeologických* pak nalézáme jinou „stradonickou“ chatu (Dubský 1924b, 211). V roce 1926 Dubský píše o nálezech z Kapsovy Lhoty a také zde je jednoduchý obrázek půdorysu laténské chaty (Dubský 1926, 237). Jmenovat bychom mohli i dosti technicky vyvedené „jámy“, kterými doplnil Bedřich Dubský svůj příspěvek o laténské osadě v Řepici na Strakonicku (Dubský 1927, 328–329). Z 30. let uveďme alespoň „laténskou jámu“ u Strakonice (Dubský 1932, 61) nebo půdorys „stradonické“ chaty z Dobevo (Dubský 1934, 111). Hned za posledně jmenovaným článkem byl v *Památkách archeologických* publikován také příspěvek Františka Dvořáka o pozdně laténské osadě u Polep na Kolínsku (Dvořák 1934, 112). Počet článků a především náčrtů, které poskytl B. Dubský v *Památkách archeologických*, dobře ilustruje (vedle jeho další přehledové literatury) zásadní postavení, které Dubský ve výzkumu laténu, včetně architektury, zaujímá. Výše uvedené náčrty půdorysů jsou ještě silně schématické. Jedná se v nich především o rozměry staveb (ať nazývaných jámami nebo chatami) a případné zachycení přítomnosti a přibližné polohy dalších prvků nebo nepravidelností. Obrázky nejsou co do výstižnosti příliš důkladné, případně jsou rýsované a kótované, jsou dosti minimalistické. Ale jako nutný předstupeň směrem k rekonstrukčnímu úsilí hrály nepochybně svou úlohu: již v této podobě přinášely alespoň povědomí o dispozicích a velikostech laténských staveb, případně o kamenné komponentě v konstrukci.

První skutečné rekonstrukce staveb

Završení cesty k rekonstrukci laténských staveb pak můžeme vidět v badatelském počínu Jaroslava Böhma a Josefa Skutila, kteří v letech 1934–1937 prováděli rozsáhlý výzkum na Starém Hradisku u Okluk

■ Obr. 1 Staré Hradisko u Okluk, rekonstrukce zahloubené chaty z areálu hradíště (podle Böhm 1936).

(katastr Malé Hradisko). Zde byl proveden první plošný archeologický výzkum u nás a právě to umožnilo autorům dospět k obsáhlým interpretacím. V několika zprávách podali přehled o výzkumu (Böhm 1935; 1936; 1937) a představili několik rekonstrukcí objektů z prostoru oppida, včetně pozoruhodných interpretací konstrukčních detailů; autorem těchto rekonstrukcí byl přizvaný architekt Ing. Alfréd Píffl (Böhm 1936, 7, 23–30; obr. 1). Jde o jednu z prvních rekonstrukcí v české odborné literatuře, v takovémto rozsahu zvláště průkopnické, přestože některé představy o konstrukcích byly možná trochu příliš odvážné. V nedávné době se objevil výsek rekonstrukce předhradí převzatý z výše uvedené publikace v encyklopedii moravských hradíšť (Čížmář 2005, 37). Poznatky ze Starého Hradiska zúročil Böhm také v *Kronice objeveného věku*, kde nacházíme jednak obrázek ukazující různé vývojové fáze hradebního tělesa a jednak tři fotografie modelů domů z oppida (Böhm 1941, 431 a obr. příl. 70).

Vedle „české“ stopy Dubského či Böhma a Skutíla zde byla též stopa „německá“ – časopis *Sudeta. Zeitschrift für Vor- und Frühgeschichte*, kde prezentovali své výzkumy němečtí archeologové z českých zemí, přinesl mimo jiných zajímavých obrázků také pokročilou rekonstrukci laténského domu z dnes již zaniklé lokality Tuchomyšl (v článku německy Schönfeld; Simbriger 1933, 87; **obr. 2**). V odborné literatuře z našeho území se jedná vlastně asi o první skutečnou rekonstrukci laténského domu (a laténské stavby vůbec). Krátce na to byla následována na výše uvedenými rekonstrukcemi ze Starého Hradiska. Rekonstrukci Ernsta Simbrigerova převzal v nedávné době do svých publikací Jiří Waldhauser (1993, 356; 2001, 56).

Beletristická odbočka

Beletrie, která tehdy pro jiná období přinášela vizuální podněty již delší dobu (byť ne vždy nejsdílnější), neposkytovala pro představy o speciálně laténské architektuře žádnou oporu. Lze vlastně uvést jen jeden chronologicky blízký příklad. Jen o rok starší, než byla Simbrigerova rekonstrukce v časopise *Sudeta*, je knížka *Zlomený meč*, jejímž autorem nebyl nikdo jiný než Eduard Štorch a v níž nalézáme fantazii Jana Konůpka zobrazující hradiště z přelomu doby železné a římské (Štorch 1932, 157). Příběh knížky vypráví o markomanském králi Marobudovi a hradiště je bájným Marobuduem (za něj byly jistý čas považovány například Stradonice nebo Závist; ve skutečnosti však Germáni hradiště v zásadě nebudovali, příležitostně

využívali jen starších opevněných poloh například keltských, a také Marobuduum bylo spíše nějakým dvorcem; sám Štorch ovšem Marobuda považoval za slovanského vládce, viz *Sklenář* 2003, 275). V zásadě tedy kromě svého matoucího habitu ani příliš nepasuje do našeho časového rámce (je ostatně zajímavé, že Keltové ve Štorchově tvorbě nehráli žádnou roli, *Sklenář* 2003, 275).

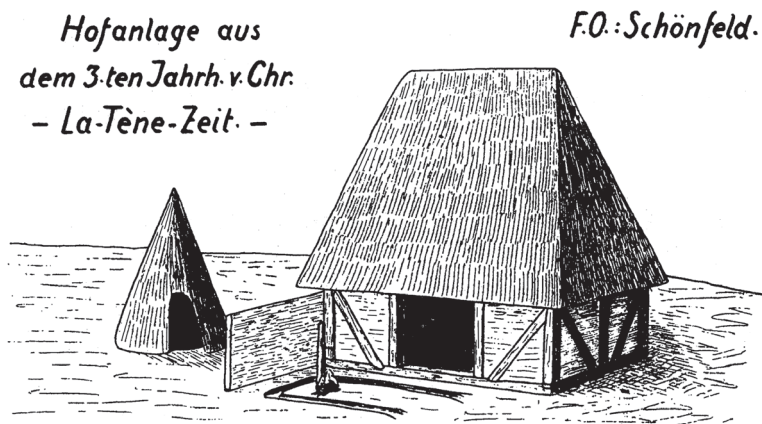
Poválečný rozmach rekonstrukcí

Jestliže 20. a 30. léta přinesla narůstající pozornost věnovanou laténské architektuře především v metrických údajích a půdorysných črtách se stručnými popisy a v prvních rekonstrukčních vlastnostech, můžeme opravdový zlom sledovat až v letech poválečných a po polovině 20. století. V tom se srovnává laténská tematika s jinými obdobími, neboť se v české archeologii prosazuje často plošnější, státem z různých (včetně ideologických) důvodů podporovaná exploatace archeologických lokalit (i když první plošné odkryvy se prováděly už před druhou světovou válkou, jak bylo uvedeno výše). Přibývá tedy údajů, ale i metodických inovací, které nakonec přinášejí stabilnější a poučenější představy o laténské architektuře a konstrukcích. Samozřejmě i zde se uplatňuje inspirace jinými obdobími, jinými lokalitami či regiony, a není tedy mnohdy vyobrazení více než jistou ilustrativní fantazií, nicméně fantazií přes všechny nejistoty respektující nějaké mantinely a záchytné body poskytované

lokalitami prokopanými při archeologických výzkumech.

Již v roce 1946 se ukazuje rekonstrukce mohyly datované do přelomu doby halštatské a doby laténské na jednom obrázku v knize *Jiřího Neustupného Pravěk lidstva* (1946, 421). Obsahuje i vnitřní konstrukci. Více reprezentativní než mohyla je však jistě (proto)urbanistický celek hradiště, na nějž nabízí J. Böhm pohled v knize *Naše nejstarší města* (1946, obr. 21 v příloze na konci knihy). Jedná se o nám již známé Staré Hradisko u Okluk (Malé Hradisko) v celkovém šikmém nahlédnutí, který ukazuje oppidum přibližně od jihu. Podklady k představám o podobě lokality poskytl zmiňovaný první plošný výzkum u nás, prováděný J. Böhem a J. Skutílem v letech 1934–37 (Böhm 1935; 1936; 1937; Čížmářová 2004, 230–231; Čížmář 2005, 10–11). Stejný obrázek krátce poté převzal do své knihy *Pravěké Československo Jan Filip* (1948, 275) a nalézáme ho pak v dalších desetiletích znovu a znovu až do současnosti (Šimek 1958, 65; Neustupný 1960, 329 – obrázek upraven překreslením; Sklenář 1973, 212; Podborský 1997, 219; Bláhová – Frolík – Profantová 1999, 120; Čížmář 2004, 37; Čížmář 2005, 59). Jako specifické lze vypíchnout využití v ilustraci knížky pro mládež (*Mandelová* 1999, 37), kde se jedná o výtvárně náročněji transformovanou variantu, která však svůj předobraz nezapře a ani zapírat nehodlá, a naopak v popisku žákům lokalitu představuje. Vzhledem k četnosti opakovaných publikací či z obrázku vycházejících ilustrací se jedná o jeden z oblíbených motivů laténské architektury se silně obrazotvorným potenciálem, který je autory opakovaně vděčně znovu využíván. Vyskytuje se však i alternativní rekonstrukce, více zohledňující poválečné výzkumy a poněkud se od Böhmovy představy odchylující (viz například Čížmářová 2004, 99, nebo Čížmář 2005, 59). Dodejme, že Miloš Čížmář ve své publikaci o Starém Hradisku připojil také rekonstrukční pohled na dvorec z předhradí a rekonstrukci hradby (Čížmář 2005, 19 a 23)

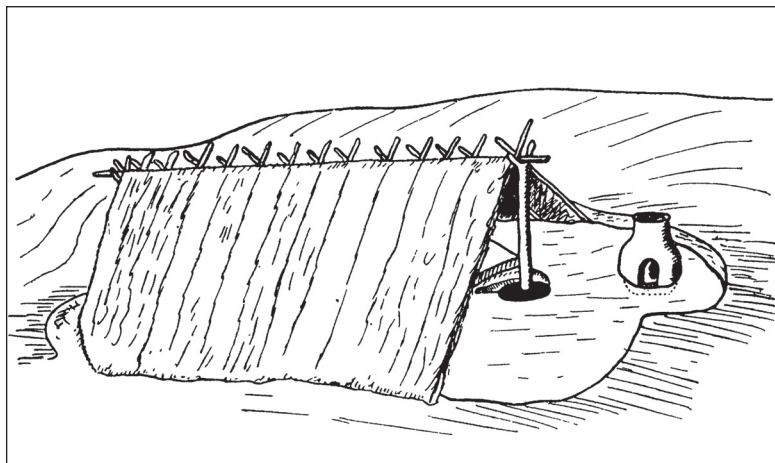
Částečnou rekonstrukci hutnické dílny (ve skutečnosti vlastně jen peci) z Kostomlat v roce 1955 představili v *Archeologických rozhledech*

■ Obr. 2: Tuchomyšl, rekonstrukce laténské chaty (podle Simbriger 1933).

Radomír Pleiner a Vladimír Sakař (1955, 641). Transformovanou kopii obrázku pak najdeme znovu třeba u Neustupného *Pravěku Československa* (Neustupný 1960, 310), naopak v nezměněné podobě jej vidíme v keltské encyklopedii J. Waldhausera (2001, 77). Závažnější příspěvek ve stejném roce v tématu laténské architektury a staveb poskytl Jiří Břeň (1955, 13): jde o rekonstrukci částečně zahloubené laténské chaty ze Mšeckých Žehrovic s malou hutnickou pískou, která se nacházela ve výběžku západní části půdorysu (**obr. 3**). Uvedená rekonstrukce patří podobně jako výše uváděné Staré Hradisko k nejpodstatnějším, také ona se dočkala v dalších desetiletích opakováního převzetí v publikacích dalších autorů až po soudobé a v jisté nadsázce by se dala označit za ikonickou. Nebyla však většinou přebírána zcela v původní podobě, ale její výraznou transformaci k přesnější kresbě s didaktickým odkrytím části střešní krytiny představil R. Pleiner (1958, 105; **obr. 4**); právě tato transformovaná podoba pak je beze změny převzata dalšími autory (Drda – Rybová 1998, 116; Waldhauser 2001, 58), setkáváme se i s jejími mírnými překresbami (Sklénář 1973, 223; Podborský 1997, 206). Ještě jinou alternativní transformaci, posunutou i v pohledové perspektivě, pak nabízí J. Neustupný (1960, 313). K původní podobě se vrací až J. Waldhauser et al. (1993, 356). Jiří Břeň ke svému článku připojil i rekonstrukci nadzemní keltské stavby z Královic. Tvůrčí úpravu této stavby vidíme opět u J. Neustupného (1960, 313), zatímco původní verzi beze změny přebírá například J. Waldhauser (2001, 56).

Další populární ilustrací s opakováním uvedením v původní podobě i v různě upravených variantách byla rekonstrukce manchinské hradby (jakožto příklad hradby typu *muris gallicus*), kterou našemu publiku představil J. Filip ve své práci *Keltská civilizace a její dědictví* (1959, 101). Jde o obrázek takto nikoliv původní, ale převzatý z příspěvku z roku 1938 *Die keltische Mauer von Manching*, jehož autorem a také autorem výzkumu v Manchingu z konce 30. let byl Karl Heinz Wagner. V transformované podobě nalézáme manchinskou hradbu v několika učebnicích (např. Mandelová

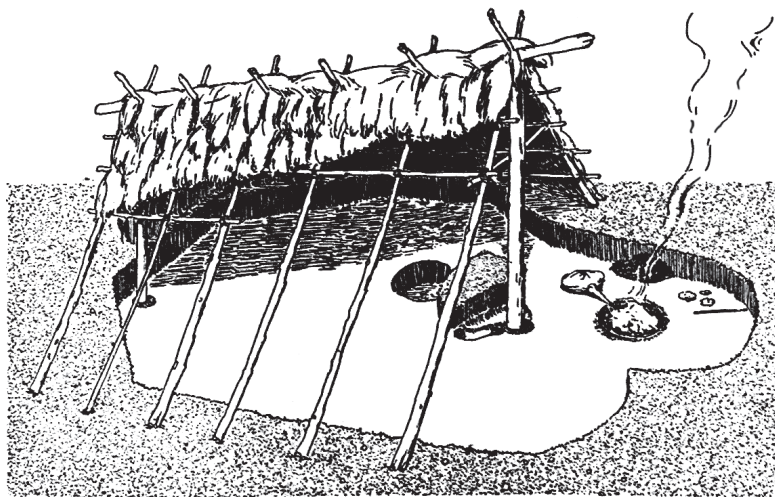
■ Obr. 3: Mšecké Žehrovice, rekonstrukce zahloubené dílny (podle Břeň 1955).

1999, 49; Mandelová – Kunstová – Pařízková 2001, 26), Vladimír Podborský publikuje hradbu v úplnější výřezu, než jaký poskytl Filip, a můžeme tedy vidět i rekonstrukci druhé stavební fáze (Podborský 1997, 208). V několika dalších publikacích je hradba zachycena přibližně tak jako u Filipa (např. Filip – Buchvaldek – Sláma 1962, 101; Sklénář – Sklénářová – Slabina 2002, 111; Čtverák et al. 2003, 371; Čižmářová 2004, 81).

Jisté pozornosti se dostalo rekonstrukci hrazanských dvorců, kterou představila Libuše Jansová (1965, 49). V původní podobě nalezneme tento obrázek v několika publikacích (Bláhová – Frolík – Profantová 1999, 121; Waldhauser 2001, 69; Čtverák et al. 2003, 103). V trochu pozměněné podobě figuruje u Karla Sklénáře (1973, 209), výraznější ilustrátorská

interpretace se opět objevuje v obrázkové knížce pro děti od Helyny Mandelové (1999, 56).

Jiří Břeň do své práce o oppidu Třísov z roku 1966 zařadil dílčí rekonstrukce hradebních partií. Jedná se o jednoduché schéma kladení kamenů mezi nosnými kůly a o rekonstrukci zídek z prostoru mezi dvěma pásy hradeb (Břeň 1966, příloha 3 a 4). Oba obrázky se občas objevují i v dalších pracích. Karel Sklénář použil oba motivy (Sklénář 1973, 213 a 214), s tím, že obrázek zídek ukazuje v překreslené podobě. Tento pozměněný obrázek pak přejímá rovněž J. Waldhauser (2001, 113). Výraznější výtvarnou transformaci zídek nabízí také H. Mandelová (1999, 57). Naopak oba obrázky v původní podobě nacházíme v encyklopedii o českých hradištích (Čtverák et al. 2003, 324 a 325).

■ Obr. 4: Mšecké Žehrovice, upravená rekonstrukce zahloubené dílny (podle Pleiner 1958).

Závist

Velkou zdrojnicí různých laténských (případně pozdně halštatských či halštatsko-laténských) staveb byly články a publikace dokumentující a posléze shrnující rozsáhlé vykopávky na hradišti Závist (Lhota-Točná, Lhota u Dolních Břežan). Je to lokalita enormního významu a věhlasu. Rozsáhlé plošné odkryvy (zdaleka však nepostihující celou plochu oppida) poskytly velké množství informací a kromě jiného se to projevilo i v bohatém katalogu různých rekonstrukčních architektonických vyobrazení. Publikace z výzkumů včetně rekonstrukcí se začaly objevovat na konci 70. let a objevovaly se až do let 90. Je nad prostorové možnosti tohoto příspěvku podat úplný přehled všech publikovaných obrázků, pozornost si ale zaslouží alespoň ty z nich, které se staly výraznými a opakovaně využívanými příklady laténského stavitelství. Odkrývání Závisti a navazující publikační činnost jsou spojeny především se jmény Karly Motykové, Aleny Rybové a Petra Drdy. V jednom z prvních výstupů byla pozornost věnována konstrukci hradeb

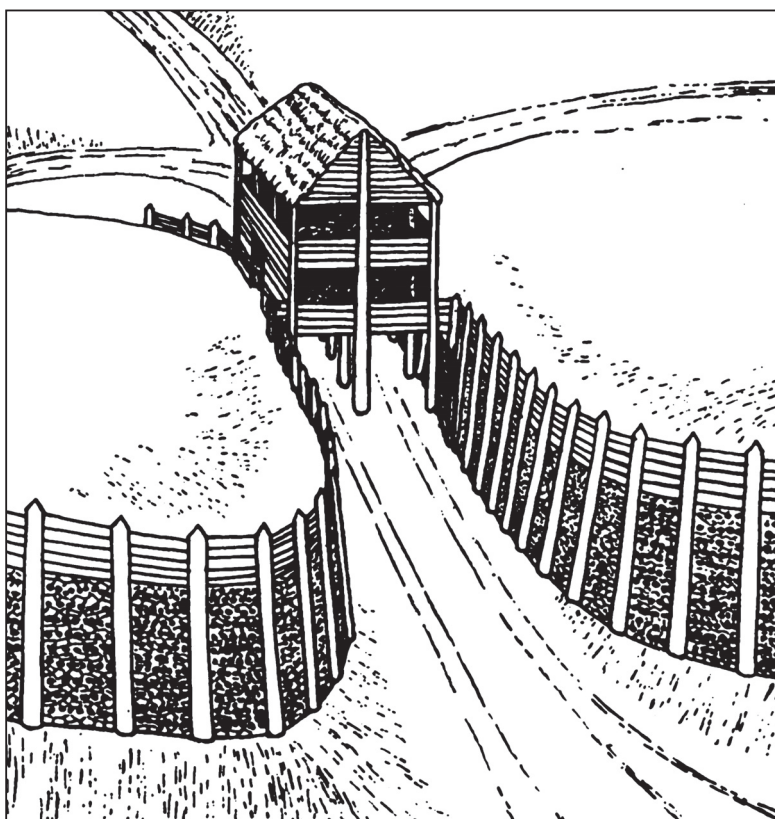
a typové rekonstrukce byly její součástí (Motyková – Drda – Rybová 1978, 130 a 131). Tytéž obrázky pak využila část autorského kolektivu o dvě dekády později ve své keltské syntéze (Drda – Rybová 1998, 79). A objevily se i jinde (Waldhauser 2001, 65, připojil dle své starší publikace, viz Waldhauser – Slabina 1999, ještě třetí typologickou variantu hradby; kompletní trojici hradeb pak citují také například Lutovský – Michálek 2002, 46, kteří však odkazují pouze na J. Waldhausera). Obrázek klešťovité brány (Motyková – Drda – Rybová 1978, 75; **obr. 5**) se stal u nás určitým vzorovým typologickým představitelem, který se pak objevuje v (jinak výtvarně zcela autorských a odlišných) dalších rekonstrukcích (např. Drda – Rybová 1998, 143; Danielisová – Mangel 2008, 29). V studii o opevnění Závisti se kromě několika částečných rekonstrukcí objevuje jednak celkový panoramatický pohled na hradiště v pozdně halštatském horizontu a jednak rekonstrukce brány D ze stejného období (Motyková – Drda – Rybová 1984, 333 a 369). Oba obrázky byly využity i později (Drda – Rybová 1998, 78; Waldhauser 2001, 68 a 117; Čtverák et al. 2003,

367). Soubor několika dalších rekonstrukcí nacházíme ve studii z roku 1990 (Motyková – Drda – Rybová 1990, zejm. 373–376). Některé z těchto obrázků byly znovu využity (Drda – Rybová 1997, 90; Waldhauser 2001, 63; Čtverák et al. 2003, 170). Je možné konstatovat, že se podobně jako v předcházející publikaci z roku 1984 jednalo o svérázné obrazové rekonstrukce, které kombinovaly jistou celkovou schématickostí (zejména modelace terénu) s poměrně detailní drobnokresbou podstatných architektonických celků. Obrázky rekonstruující různé objekty na Závisti tak tvoří dobře identifikovatelnou skupinu. A stejně tak i další publikované prvky (zejména opevnění) jsou provedeny v obdobném stylu a tvoří významnou ilustraci možné podoby laténských staveb (Drda – Rybová 1992). Mezi nejvíce opakovaně publikované rekonstrukce náleží zpodobnění hlavní závistské brány (Drda – Rybová 1992, 323; další publikace například tíž 1998, 143; Bláhová – Frolik – Profantová 1999, 127; Čtverák et al. 2003, 167; Čížmářová 2004, 45).

Stradonice

Také opevnění oppida Stradonice se dočkalo velké pozornosti, byť poněkud ve stínu závistských výsledků (Stradonice nebyly v nové době zkoumány tak rozsáhle jako Závist, nicméně je třeba vyzdvihnout samotnou lokalitu Stradonice pro její historický význam při utváření povědomí o době laténské u nás). V jednom z příspěvků P. Drdy a A. Rybové vidíme krátký úsek stradonické hradby (Rybová – Drda 1989, 389). Stejný obrázek pak již autoři použili opakovaně sami (Rybová – Drda 1994, 34) a objevil se i v dalších publikacích (Waldhauser 2001, 113; Čtverák et al. 2003, 296). Obrázek jižního vstupu do oppida, použitý prvně v roce 1994 (Rybová – Drda 1994, 29), se dočkal rovněž řady opakování (Podborský 1997, 218; Drda – Rybová 1998, 145; Waldhauser 2001, 113; Čtverák et al. 2003, 296).

Určitým sklenutím problematiky a příležitostí pro opakované využití některých předchozích rekonstrukcí byly pro autorskou dvojici P. Drda a A. Rybová syntetizující studie o keltských oppidech a kniha o Keltech v Čechách

■ **Obr. 5:** Závist, rekonstrukce pozdně laténské podoby brány D na oppidu (podle Motykové – Drda – Rybové 1978).

(Drda – Rybová 1997; 1998). V druhém titulu se objevilo vícero zcela nových rekonstrukcí a celkově kniha *Keltové a Čechy* dává velký prostor rekonstrukcím. Příspěvky výše uvedených autorů (K. Motyková, P. Drda, A. Rybová) velmi rozhojnilly databázi rekonstrukcí laténských objektů a spoluinspirovaly k rozšíření aparátu rekonstrukcí i v dalších publikacích.

Jen ojediněle věnovali pozornost Keltům autoři beletrie. Jindřich Spáčil ve své knížce *Náhrdelník z hostýnského hradiště* tak učinil, nicméně pro naše účely zde není velký užitek, neboť ilustrace Zdenka Mlčocha zde přítomná sice přináší situaci brány a hradby, ale tyto stavební celky jsou téměř zcela zakryty rušným dějem v popředí – můžeme tak jen tušit jisté náznaky tehdy známých skutečností o keltských opevněních (Spáčil 1984, 40–41).

Jednu rekonstrukci laténského zahřebeného domu (z lokality Bořitov) nalézáme v *Pravěkých dějinách Moravy*, které jsou jinak na rekonstrukce poměrně skoupé (Podborský et al. 1993, 389).

Knihy Jiřího Waldhausera a archeologické encyklopedie a učebnice

Výrazný popularizační potenciál s bohatým využitím převzatých nebo vlastních původních rekonstrukcí měly a mají od 90. let knihy J. Waldhausera. V důkladném zpracování výzkumu v Radovesicích nalézáme několik různých rekonstrukcí. V prvé řadě jde o vyobrazení typových rekonstrukcí domů, které byly v období halštatského a laténského obvyklé; jsou provedeny skicovitým, ale výstižným rukopisem a jejich autorem je Ing. arch. Martin Kliment (Waldhauser et al. 1993, 348). Dále je zde představena rekonstrukce dvorce podle nálezů z Biliny (autorem je Ing. arch. Jan Kosík); tato rekonstrukce však nenabízí příliš detailní pohled na jednotlivá stavení (Waldhauser et al. 1993, 412). A konečně jsou zde využity i některé starší rekonstrukce (například podle výše jmenovaného E. Simbriger 1933 a J. Břeně 1955; srv. Waldhauser et al. 1993, 356). Řadu rekonstrukcí různého původu a provedení nabízí kniha *Keltové na Jizeře a v Českém ráji*

(Waldhauser 1996). Zajímavostí je zde užití fotografie modelu, který je převzatý z publikace Emilie Pleslové-Štikové o lokalitě Mužský u Mnichova Hradiště (Pleslová-Štiková 1981, příl. obr. 17; Waldhauser 1996, 45). Tento obrázek v zdrojové publikaci náleží ovšem lužické kultuře a laténská polozemnice, která patrně měla být využita, se nachází na obrázku jiném (Pleslová-Štiková 1981, příl. obr. 22). Mnohé rekonstrukce starší provenience byly využity (jak ostatně vyplývá z četných citací výše) v *Encyklopedii Keltů v Čechách* (Waldhauser 2001). To je ovšem vzhledem k typu publikace naprosto samozřejmé. Právě souhrnné encyklopedické publikace a příručky či učebnice jsou dobrou příležitostí pro opakované uvedení rekonstrukcí (Podborský 1997; Čtverák et al. 2003; Čížmářová 2004; Čížmář 2004), v transformované podobě jsou to učebnice a knížky pro mládež, například od H. Mandelové a jejich spolupracovnic (Mandelová 1999; Mandelová – Kunstová – Pařízková 2001).

Na přelomu 20. a 21. století se tedy v řadě souhrnných titulů objevilo bezpočet starších i nových nebo upravených rekonstrukcí, které byly s úspěchem při různých příležitostech využity jako podklad pro popularizaci keltské (laténské) kultury. Množství různých studií, článků i monografií, v nichž se objevují rekonstrukce laténské architektury, je v posledních desetiletích velké a výše uvedené publikace jsou doplňovány dalšími tituly. Z nich lze namátkou vybrat několik příkladů. Z relativně nových rekonstrukcí můžeme vybrat třeba polozemnici z Přáslavic (Bém 2001, 82). Opakovaného převzetí se dočkal nadzemní dům (původně převzatý z knihy Françoise Audouzeové a Oliviera Buchsenschatze *Villes, villages et campagnes de l'Europe celtique* z roku 1989), který je střídavě vydáván za laténský a za germánský, přičemž k rozkolísání datace dochází u téhož autora (J. Waldhausera); lze jej ostatně považovat za typové poměrně univerzální a jako modelový byl také představován (Waldhauser – Košnar 1997, 143; Waldhauser 2001, 55; Droberjar 2002, 204 – využívá obrázek bez ohledu na původ jako rekonstrukci nálezu v Turnově; Lutovský – Michálek 2002, 52). Zajímavě se na konstrukci laténské polozemnice z Markvartic zaměřil

J. Waldhauser (2002). Některé novější rekonstrukce přinesla také útlá publikace o Českých Lhoticích (Danielisová – Mangel 2008) nebo z poslední doby článek Tomáše Mangela a Tomáše Zavorala (2013).

Nelze na tomto místě upozornit na všechny jednotlivé rekonstrukce, které se dříve a zejména v posledních desetiletích objevily. Některé byly zcela originální, jindy autoři sáhli pro ilustraci svých pojednání po rekonstrukcích starších, často byly mnohé obrázky přebírány opakovaně. V některých případech s ohledem na autorské právo nebo z důvodů výtvarného sjednocení byly starší předlohy překreslovány a prošly při tom více či méně výraznou transformací.

Shrnutí

Z výše podaného přehledu však vychází určitý obraz postupného upevňování představ o laténské architektuře a variabilitě různých konstrukcí a architektonických nebo urbanistických řešení. Počáteční nesmělé kroky v prezentaci laténské či keltské architektury se postupně v druhé polovině 20. století velmi rozběhly do šíře variant i hloubi promýšlení podoby těchto objektů. Zatímco v počátcích bylo hlavním úspěchem, pokud nějaké objekty byly vůbec Keltům připsány, následně se fenoménem staly valy keltských hradišť a postupně se v první polovině 20. století zpřesnil výzkum subtilních konstrukčních detailů architektury pravěku vůbec, včetně laténské. Smělost autorů měla však své meze a v období meziválečném se tak mnohem spíše dočkáváme přesného měření a zachycení půdorysné a základové dispozice, ještě s případným upozorněním na vnitřní zásadní prvky (kameny, závaží), než skutečné celistvé rekonstrukce. Ani ta však zcela nechybí, jak jsme si ukázali. Počátek plošných výzkumů a vůbec důkladnější rozvrh terénních prací se postupně staly katalyzátorem dalekosáhlejších závěrů o podobě hmotné kultury včetně architektury. Předválečný plošný výzkum na Starém Hradisku byl ještě jen první vlaštovkou, později však už systematictější provedení vykopávek přináší své bohaté ovoce: množství rekonstrukcí obecně v archeologické literatuře a také speciálně v tématice

laténské narůstá. Vrcholem působení rekonstrukcí jsou pak na jedné straně četné ilustrace z výzkumů na Závisti či Stradonicích a na druhé straně velké encyklopedické práce obecnější a speciálně zaměřené na laténské období a k nim přístupující řada učebnic či přehledových knih. V 90. letech 20. století a v prvních letech 21. století tak máme k dispozici četné obrazy laténských staveb. V některých poznáváme stařícké obrázky kopírované již celá desetiletí, jiné jsou původní a přínášejí i třeba nové interpretace konstrukčních možností.

V každém případě právě podaný stručný přehled o laténské architektuře prezentované rekonstrukčními ilustracemi na stránkách české literatury (zejména odborné, neboť beletrie se Keltům u nás vyhýbá) ukazuje bohatý vývoj výzkumu této významné periody a zrcadlí snad narůstající vnímání významu architektury jako stěžejní složky hmotné kultury Keltů. V neposlední řadě také připomíná hlavní osobnosti, které k rozvoji představ o laténské architektuře přispěly.

Použitá literatura

- Bláhová, M. – Frolík, J. – Profantová, N. 1999: Velké dějiny země Koruny české, I. Praha – Litomyšl.
 Bém, M. 2001: Archeologické zrcadlení. Brno.
 Beneš, F. 1868: Plešivec a Ostrý na Jinecku, Památky archaeologické 13, díl 7, 427–434.
 Böhm, J. 1935: Staré Hradisko (Kat. obec Malé Hradisko, okr. Prostějov), Ročenka národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané 12, 5–16.
 Böhm, J. 1936: Staré Hradisko II. (s příspěvkem a stavební rekonstrukcí od arch. ing. A. Pifflla), Ročenka národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané 13, 5–33.
 Böhm, J. 1937: Staré Hradisko III., Ročenka národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané 14, 5–36.
 Böhm, J. 1941: Kronika objeveného věku. Praha.
 Böhm, J. 1946: Naše nejstarší města. Praha.
 Břeň, J. 1955: Černé (švarthové) náramky v českém latěnu, Sborník Národního muzea 9, řada A, 3–42.
 Břeň, J. 1966: Třísov – keltské oppidum. Praha.
 Čížmář, M. 2004: Encyklopedie hradíšť na Moravě a ve Slezsku. Praha.
 Čížmář, M. 2005: Keltské oppidum Staré Hradisko. Olomouc.
 Čížmářová, E. 2004: Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku. Praha.
 Čtverák, V. – Lutoský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003: Encyklopedie hradíšť v Čechách.
 Danielisová, A. – Mangel, T. 2008: České Lhotice. Keltské oppidum na úpatí Železných hor. Nasavrky.

- Drda, P. – Rybová, A. 1997: Keltská oppida v centru Boiohaema, Památky archeologické 88/2, 65–123.
 Drda, P. – Rybová, A. 1998: Kelty a Čechy. Praha.
 Droberjar, E. 2002: Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha.
 Droberjar, E. 2008: Aktuální stav výzkumu labsko-germánských sídlišť doby římské a doby stěhování národů v Čechách. In: E. Droberjar – B. Komoróczy – D. Vachútová (edd.), Barbarská sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů. Brno, 11–21.
 Dubský, B. 1924a: Stradonická osada u Kbelnice, Památky archeologické 34 (1924–1925), 197–200.
 Dubský, B. 1924b: Gallská osada a stradonická chata u Třešovic na Strakonicku, Památky archeologické 34 (1924–1925), 210–212.
 Dubský, B. 1926: Osada u Lhoty Kapsové na Strakonicku, Památky archeologické 35 (1926–1927), 235–241.
 Dubský, B. 1927: Laténská osada u Řepice na Strakonicku, Památky archeologické 35 (1926–1927), 326–338.
 Dubský, B. 1932: Laténská osada u Strakonice, Památky archeologické 38 (1932), 61–63.
 Dubský, B. 1934: Stradonická osada u Dobevi na Pisecku, Památky archeologické 40 (1934–1935), 111–112.
 Dvořák, F. 1934: Pozdní laténské sídliště u Polep, Památky archeologické 40 (1934–1935), 112–114.
 Filip, J. 1948: Pravěk Československo. Praha.
 Filip, J. 1959: Keltská civilizace a její dědictví. Praha.
 Filip, J. – Buchvaldek, M. – Sláma, J. 1962: Evropský pravěk. Nástin vývoje prvobytné společnosti. Praha.
 Hellich, J. 1920: Nový příspěvek ke kultuře zárovň laténských hrobů na Horkách u V. Opolan, Památky archeologické 32 (1920–1921), 103–110.
 Lutoský, M. – Michálek, J. 2002: Archeologie knížecího sídla. Halštatský dvorec a slovanské hradíště na Hradci u Němčic. Praha.
 Mangel, T. – Zavoral, T. 2013: Laténská nadzemní stavba z Libišan (okr. Pardubice) a možnost její (re)konstrukce, Živá archeologie. (Re)konstrukce a experiment v archeologii 15/2, 19–24.
 Mandelová, H. 1999: České země v pravěku. Dějiny v obrazech. Praha.
 Mandelová, H. – Kunstová, E. – Pařížková, I. 2001: Dějiny pravěku a starověku. Praha.
 Motyková, K. – Drda, P. – Rybová, A. 1978: Závist. Keltské hradíště ve středních Čechách. Praha.
 Motyková, K. – Drda, P. – Rybová, A. 1984: Opevnění pozdní halštatského a časně laténského hradíště Závist, Památky archeologické 75/2, 331–444.
 Motyková, K. – Drda, P. – Rybová, A. 1990: Oppidum Závist – prostor brány a v předsumutém síjovém opevnění, Památky archeologické 81/2, 308–433.
 Neustupný, J. 1946: Pravěk lidstva. Praha.
 Neustupný, J. 1960: Pravěk Československa. Praha.
 Půč, J. L. 1902: Starožitnosti země České II. Čechy na úsvitě dějin 1. Kostrové hroby s kulturou marnskou neboli laténskou. Praha.
 Půč, J. L. 1903: Starožitnosti země České II. Čechy na úsvitě dějin 2. Hradíště u Stradonic jako historické Marobudum. Praha.

- Pleiner, R. – Sakař, V. 1955: Pozdní laténská železárna v Kostomlatech u Nymburka, Archeologické rozhledy 7, 628–632.
 Pleiner, R. 1958: Základy slovanského železářského hutnictví v českých zemích. Praha.
 Podborský, V. 1997: Dějiny pravěku a rané doby dějinné. Brno.
 Rybová, A. – Drda, P. 1989: Hradiště de Stradonice. Nouvelles notions sur l'oppidum celtique, Památky archeologické 80/2, 384–404.
 Rybová, A. – Drda, P. 1994: Hradiště by Stradonice. Rebirth of the Celtic Oppidum. Praha.
 Simbriger, E. 1933: Eine Hausanlage der mittleren La-Tène-Zeit, Sudeta. Zeitschrift für Vor- und Frühgeschichte 9, 88–92.
 Sklenář, K. 1973: Památky pravěku na území ČSSR. Praha.
 Sklenář, K. 1974: Učenci a pohané. Praha.
 Sklenář, K. 1977: Slepé uličky archeologie. Praha.
 Sklenář, K. 2003: Bohové, hroby a učitelé. Cesty českých spisovatelů do pravěku. Praha.
 Sklenář, K. – Sklenářová, Z. – Slabina, M. 2002: Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.
 Slezák, M. 2007: K nálezu nákolních osad a jejich odezvě v českých ilustracích v 1. polovině 20. století, Živá archeologie. (Re)konstrukce v archeologii 8, 93–98.
 Spáčil, J. 1984: Náhrdelník z hostýnského hradíště. Praha.
 Šimek, E. 1958: Poslední Kelty na Moravě. Praha.
 Štorch, E. 1932: Zlomený meč. Povídka o markomanském králi Marobudovi. Brno.
 Waldhauser, J. 1996: Kelty na Jizeře a v Českém ráji. Mladá Boleslav.
 Waldhauser, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha.
 Waldhauser, J. et al. 1993: Die hallstatt- und latènezeitliche Siedlung mit Gräberfeld bei Radovesice in Böhmen, Band 2 – Gutachten, Schriftenreihe Archeologický výzkum v severních Čechách 21 (1993). Praha.
 Waldhauser, J. – Košnar, L. 1997: Archeologie Germánů v Pojizeří a v Českém ráji. Praha.
 Wocel, J. E. 1859: Kamenné pomníky pohanských věků, Památky archaeologické, díl 3, sešit 7, 297–300.
 Wocel, J. E. 1865: Keltické ohrady, Památky archaeologické 12, díl 6, sešit 7, 254–263.
 Wocel, J. E. 1868: Pravěk země České. Praha.

Summary

Depiction of La Tène architecture in Czech literature

The article focuses on the gradual learning of La Tène architecture in Czech literature. It points out the beginnings of perception of Celtic question in Czechia and first depictions opening way to the imagining of Celtic or La Tène building. The readers from the second half of the 19th and the first third of the 20th century had to make do with simple ground plans. In the 1930's the first reconstructions appear followed by the great reconstruction illustration wave in the second half of the 20th century.

Milan Slezák, Katedra archeologie, FF Univerzity Hradec Králové, adresa: Rokitského 62, 500 03 Hradec Králové, e-mail: milan.slezak@uhk.cz